FROM MYTHS TO ARCHETYPES: *BRANCUȘI'S ENDLESS COLUMN*

Minerva-Teresa LĂCĂTUȘU
West University of Timișoara

Abstract: The aim of this paper is to define the concept of myth, in order to analyse the bound between myths and archetypes, more specific to identify the archetypes which influenced Brancusi in creating the well-known and appreciated Endless Column, which symbolize the infinite sacrifice of the Romanian soldiers, being considered the top point of the modern art.

Keywords: myths, archetypes, the Endless Column, axis mundi, the Cosmic tree

Pentru mult timp, *mitul* a fost definit ca fiind o pură invenție. La răspândirea acestei regretabile idei au contribuit sistemele educaționale prin intermediul manualelor propuse, dar și a jurnalismului, fapt ce a dus la interpretarea noțiunii de mit cu o născocire sau o minciună, „deși rădăcina erorii se afla încă în conotațiile grecești ale cuvântului *mythos*." [1]

Cu toate acestea, istoria culturală, fie ea orală sau scrisă, atestă faptul că miturile duc mai departe *realități transcendente*, fiind purtătoare de adevăruri. În *Mit. Mitogeneză. Mitosferă*, Victor Kernbach ne atrage atenția asupra înțelesului lexemului *mit*, care este tradus, de regulă, prin *poveste*. Însă „cuvântul grecesc *mythos* nu înseamnă propriu-zis *poveste* în înțelesul nostru curent, cât mai degrabă *saga*, dar deopotrivă și *tradiție*."[2]

Încercările pentru a găsi o definiție pertinentă a acestui termen nu s-au încheiat. Cert este că omul, în momentele sale de cumpănă, caută întotdeauna să se adreseze miturilor, implicit arhetipurilor, fapt ce îi conferă o oarecare siguranță spirituală și echilibru psihic: „împrejurările istoriei îl obligă din când în când să-și caute arheii, să se reoglindească în modelele sale arhetipale."[3]

Numeroase surse aduc în lumină un aspect esențial dat de faptul că „arhetipurile mitice sunt rechemate din memoria colectivă ori de câte ori istoria își reglează mecanismele de funcționare."[4] Dacă cercetăm îndeaproape mecanismul de funcționare al mitului în conexiune cu nevoile omenești, ajungem la concluzia că mitul are un *mecanism polifuncțional*, fiind un mod de a trăi, un mijloc care conferă omului sentimentul că poate rezista la agresiunile realității. Legat de această idee, reamintim faptul că Mircea Eliade numea mitul „teroarea istoriei", însă nu trebuie să cădem pradă confuziei și să identificăm mitologia ca fiind o anexă a istoriei; este evident că mitologia nu este echivalentă istoriei, mai ales pentru că nu apelează la atestări documentare. Miturile nu completează istoria, dar sunt recunoscute ca fiind *transmițătoare consecvente ale tradițiilor*.

În lucrarea *Dicționar de mitologie generală*, tot Victor Kernbach, cunoscut prin erudiția și rigoarea destinate mitologiei, definește mitul ca o:

„narațiune tradițională complexă, născută în unghiul de incidență între planul cosmic și planul uman, al cărei conținut specific, emanând în forme sacralizate de la o societate primitivă (uneori de la o societate numai întârziată cultural sau regresată prin alienare), imaginează explicarea concretă a fenomenelor și evenimentelor enigmatice de caracter spațial sau temporal, petrecute în existența psihofizică a omului, în natura ambiantă și în univers, în legătură cu destinul condiției cosmice și umane, și care le atribuie tuturor acestora origini

[1] Victor Kernbach, *Mit. Mitogeneză. Mitosferă*, Editura „Casa Școalelor", București, 1995, p. 7.
[2] Victor Kernbach, *op.cit.*,p. 8.
[3] *ibid.*, p. 10.
[4] *ibid.*, p. 11.

BDD-A22029 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:58:57 UTC)

supranaturale din vremea creației primordiale și le consideră sacre și revelate de ființe supraumane."[5]

Observăm din această definiție care se vrea a fi exhaustivă, că mitul nu e o doctrină ori teorie, ci mai degrabă o viziune despre cum este omul în realitate, o viziune a lucrurilor, a ființelor, care cuprinde comportamente și atitudini.

Autorul ne avertizează privitor la dificultatea clasificării mitului, astfel încât propune o ierarhizare a miturilor în: mituri memoriale, mituri fenomenologice, mituri cosmografice și mituri transcendentale.

Interesul nostru se răsfrânge, desigur, asupra miturilor transcendentale, „consacrate de omul primitiv elucidării contradicțiilor existențiale aparente, pe care el nu le acceptă decât ideal"[6], în care este inclus arhetipul, adică modelul din care izvorăște șirul, considerat a fi absolut și inegalabil.

În filosofia lui Platon, înțelesul originar al arhetipurilor este cel de modele primitive, însă, psihanaliștii, dintre care îl reamintim pe C. G. Jung, acordă arhetipurilor semnificația de imagini arhaice care aparțin tezaurului comun al umanității. Victor Kernbach adaugă acestor două sensuri încă un sens, conform căruia „toate ființele și lucrurile sunt copiile unor modele arhetipale cerești."[7] În mitologie, ca subalterni ai panteonului, apar eroii arhetipali, adică eroii care au ajutat civilizația prin descoperirile lor (astfel amintim despre foc, navigație, trasul cu arcul, agricultură, medicină sau scris etc.) și care, de fapt, erau dependenți de zeități.

Dacă judecăm omul după modelul primordial, arhetipurile ne sunt prezentate ca modele de ființe umane –Adam și Eva –care nu au nicio calitate specială, dar înfățișarea lor este lucrată după modelul divinității. Și aceștia, la fel, au descoperit îmbrăcămintea, au dat nume animalelor, plantelor și lucrurilor, dar „linia dominantă de personificare a eroilor civilizatori arhetipali a străbătut mai cu seamă, cum era și firesc, zona intereselor omenești directe, acestea vizând așadar pe zeii sau eroii de tip prometeic, ale căror acțiuni au protejat omenirea independent de forța divină, sau chiar împotriva acestei forțe."[8]

În *Imagini și simboluri*, Eliade ne reamintește de filozofia culturii și de faptul că imaginile, arhetipurile, precum și simbolurile sunt puse în valoare în diferite moduri, se actualizează și redefinesc stilurile culturii. În această situație putem lua ca exemplu simbolismul *Arborelui Lumii*, simbolism pe care creștinismul nu a făcut altceva decât să îl interpreteze și să îl extindă: „crucea a fost asimilată cu Arborele Lumii."[9] Astfel că, orice nouă formă de a valoriza o imagine arhetipală nu anulează pe cele vechi, ci se alătură celorlalte valențe ori semnificații. În viziunea lui Eliade, arhetipul de sorginte arhaică „continuă să fie creator, chiar atunci când el e *degradat* pe niveluri de valorificare din ce în ce mai joase."[10]

Dar, înaintea lui Eliade a fost Carl Gustav Jung, medic, psiholog și psihiatru, cunoscut pentru cercetările saledespre isterie și vise, aducea în discuție pentru prima dată sensul reflectat de imaginile arhetipale pe care le descria ca fiind „atât de încărcate de sens, încât niciodată nu ne întrebăm care le e sensul. Zeii mor din timp în timp pentru că descoperim brusc că ei nu înseamnă nimic altceva decât obiecte inutile făcute din lemn și piatră de mâna

---

[5] Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*[ed. a II-a], Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 346.

[6] Victor Kernbach, *Miturile esențiale. Antologie de texte mitologice, cu o introducere în mitologia generală, comentarii critice și note istorice*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 12.

[7] Victor Kernbach, *op. cit.*, p. 183.

[8] *ibid*., p. 184.

[9]Mircea Eliade, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*, prefață de GerogesDumézil, traducere de Alexandra Beldescu, Editura Humanitas, București, 1994, p.202.

[10]Mircea Eliade, *Meșterul Manole. Studii de etnologie și mitologie*, Ediție și note de Magda Ursache și Petru Ursache. Studiu introductiv de Petru Ursache, Editura Junimea, Iași, 1992, p. 136.

BDD-A22029 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:58:57 UTC)

omului. Iar când omul începe să gândească asupra lor, o face cu ajutorul a ceea ce el numeşte *raţiune*, dar care de fapt nu este altceva decât suma prejudecăţilor şi limitărilor sale."[11]

Concretizând, privitor la estetica brâncuşiană, Sabina Fînaru consideră că arhetipul sacru este extins, dar şi conservat, prin imaginea dată de *Coloana fără sfârşit*, „a cărei axă verticală conchide cu circumferinţa unui cerc infinit reprezentat de expansiunea diferitelor sisteme şi mijloace de întruchipare ale sacrului."[12] Mai mult decât atât, referindu-se strict la opera brâncuşiană şi la felul în care acesta a reuşit să îmbine cunoştinţele sale despre mituri cu talentul şi ideile sale, Horia Muntenuş spune că „sculptura lui Brâncuşi este şi se oferă ca mithos"[13].

Coloana fără sfârşit este considerată a fi una dintre cele mai importante opere care reflectă începuturile sculpturii moderne, fiind parte din *Ansamblul arhitectonic de la Târgu-Jiu*, care mai cuprinde şi *Poarta sărutului*, *Masa tăcerii* şi *Aleea scaunelor*. Referitor la originalitatea operei brâncuşiene şi la impactul pe care aceasta l-a avut, tot Horia Muntenuş spune că „originalul lui Brâncuşi, ARHETIPUL, penetra Lumea Modernă aflată în febrilitatea căutărilor avangardiste în care toată lumea îşi dorea noutatea, originalitatea expresiei."[14]

Unul dintre cele mai relevante exemple care vizează dimensiunea arhetipală a operei brâncuşiene este dat de mult-apreciata *Coloană fără sfârşit*. Dumitru Daba menţiona într-unul dintre studiile sale dedicate lui Brâncuşi că dimensiunea Ansamblului din care face parte şi *Coloana fără sfârşit* „este impresionantă, el nemaifiind, într-adevăr, doar o sculptură, ci şi arhitectură şi deci, - *arhisculptură*."[15]

Dintr-o mărturisire redată de Petru Comarnescu aflăm că Brâncuşi s-a gândit la „generaţiile care se succed pe lume, la datoria lor de a crea tot mai înalt şi mai măreţ…"[16] De o semnificaţie deosebită pentru cultura românească este faptul că în *Coloana* lui Brâncuşi se regăsesc motive folclorice româneşti: *Coloana cerului*, simbol al culturii arhaice, care face legătura dintre cer şi pământ, dar şi *Arborele sacru*, despre care se spune că ar fi fost situat în mijlocul aşezărilor şi care, în lumea arhaică, era asociat cu centrul universului, locul unde se petreceau întâlnirile înţelepţilor şi cele mai importante ritualuri. De altfel, înţelepţii aveau convingerea că, de fapt, cosmosul era înfăţişat sub forma unui copac de dimensiuni gigantice, care făcea legătura dintre infern, purgatoriu şi paradis, un *axis mundi* care conectează toate nivelurile lumii. În plus, despre arborele cosmic se mai credea că avea puteri benefice pentru pământul divin, atrăgea binele şi respingea răul. Aceeaşi semnificaţie este regăsită şi în *Vechiul Testament*, unde arborele cosmic este înfăţişat de *Pomul Vieţii*, poziţionat în mijlocul grădinii Raiului, alături de *pomul cunoştinţei binelui şi răului*.

Concentrându-ne asupra formei pe care o are *Coloana fără sfârşit*, tradiţional asociată cu cea a unui stâlp de poartă din zona Olteniei, Ion Pogorilovschi ne atrage atenţia asupra faptului că modulele romboidale brâncuşiene sunt sculptate astfel încât forma să „vorbească" din orice unghi ar fi privită: „parcă păstrând memoria stâlpului brut, în patru feţe, în masa căruia au fost încrustate, notoriile module înfăţişează şi transmit invariabil aceeaşi unică imagine pe toate cele patru direcţii cardinale", de unde şi concluzia că această operă arhitecturală unică prin forma şi simbolistica pe care o are, centrează din punct de vedere cosmic ambianţa în care este amplasată.

De altfel, nu putem să nu remarcăm faptul că, şi în cazul lui Constantin Brâncuşi, motivele arhaice alese în acest context au o semnificaţie personală, fiind verificate şi

[11]Carl Gustav Jung, *Arhetipurile şi inconştientul colectiv*, Editura Trei, Bucureşti, 2014, p. 3.
[12]Sabina Fînaru, *Eliade prin Eliade*, Editura Univers, Bucureşti, 2006, pp. 6-9.
[13]Horia Muntenuş, *Dincolo de Brâncuşi*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002, p. 16.
[14]Horia Muntenuş, *op.cit.*, p. 17.
[15]Dumitru Daba, *Brâncuşi*, Editura de Vest, Timişoara, 1995, p. 132.
[16]Dumitru Daba, *op.cit.*, p. 133 apud Petru Comarnescu, *Brâncuşi. Mit şi metamorfoză*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1972, p. 171.

BDD-A22029 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:58:57 UTC)

influențate de experiența individuală din timpul vieții, precum și de epoca în care a trăit acesta, de cultura –mai ales cultura populară –în care a crescut și s-a dezvoltat profesional și personal, finalitatea fiind tocmai una dintre mult apreciatele sale opere de artă: *Coloana fără sfârșit*.

BIBLIOGRAFIE

1. COMARNESCU, Petru, *Brâncuși. Mit și metamorfoză*, Ed. Meridiane, București, 1972.
2. DABA, Dumitru, *Brâncuși*, Editura de Vest, Timișoara, 1995.
3. ELIADE, Mircea, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*, prefață de Geroges Dumézil, traducere de Alexandra Beldescu, Editura Humanitas, București, 1994.
4. ELIADE, Mircea, *Meșterul Manole. Studii de etnologie și mitologie*, Ediție și note de Magda Ursache și Petru Ursache. Studiu introductiv de Petru Ursache, Editura Junimea, Iași, 1992.
5. FÎNARU, Sabina, *Eliade prin Eliade*, Editura Univers, București, 2006.
6. KERNBACH, Victor, *Dicționar de mitologie generală*[ed. a II-a], Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
7. KERNBACH, Victor, *Miturile esențiale. Antologie de texte mitologice, cu o introducere în mitologia generală, comentarii critice și note istorice*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.
8. KERNBACH, Victor, *Mit. Mitogeneză. Mitosferă*, Editura „Casa Școalelor”, București, 1995.
9. JUNG, Carl Gustav, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, Editura Trei, București, 2014.
10. MUNTENUȘ, Horia, *Dincolo de Brâncuși*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.

BDD-A22029 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:58:57 UTC)